

Grib palielināt akadēmiskā per

Par kvalitatīvu izglītību, augstskolas iekšējo un ārējo konsolidāciju, institucionālā finansējuma modeli un jauniem projektiem Aismas Orupes saruna ar **Rīgas Tehniskās universitātes rektoru Tāli Juhnu**

Jūs šogad kļūvāt par Rīgas domes balvas *Gada rīdzinieks 2023* ieguvēju. Vai tas jums bija pārsteigums vai varbūt jau nojautāt, ka jums tiks šāds gods?

Tas tiešām bija pārsteigums. Pat nenojautu, ka esmu pretendents vidū. Lai gan biju dzirdējis par šādu balvu, nezināju, kas pirms tam bija to ieguvis. Izrādās, ka pamatā sportisti un mākslinieki. To vidū bijis Raimonds Pauls, Mairis Briedis, Boriss Reznīks. Tikai 2021. gadā pagodināto vidū bija zinātnieks, proti, bioloģijas doktors, profesors Jānis Kloviņš.

Domāju, ka tādējādi tiku pagodināts ne tikai es personīgi, bet Rīgas Tehniskā universitāte (RTU), novērtējot tās sasniegumus zinātnē, ekonomikas un inovāciju veicināšanā. Tas ir labs signāls, ka Rīgas dome atzīst augstskolu kā svarīgu komponenti galvaspilsētas attīstībā.

Runājot par izglītību visos līmeņos, bieži tiek piesaukta kvalitatīva izglītība. Kāda, jūsuprāt, tā ir?

Kvalitatīvs ir process, kura rezultātā students, pabeidzot augstskolu, kļūst par augsta līmeņa konkurētspējīgu speciālistu, kurš var viegli atrast darbu un saņemt par to labu atalgojumu. Vārdu sakot, šeit iegūtā izglītība padara veiksmīgāku nekā tad, ja tās nebūtu. Arī RTU Inženierzinātņu vidusskola ir tam labs piemērs. Ne tikai augstā vidējā atzīme rāda tās skolēnu zināšanu līmeni, bet arī tālākās viņu gaitas un karjeras iespējas. Mums ir vairāki monitoringa rīki, kas ir iestrādāti augstskolas stratēģijā un ļauj izvērtēt mūsu absolventu gaitas, līdz ar to tie iegūtas izglītības kvalitāti.

Attiecībā uz zinātni mērījumus veikt ir pat vieglāk. Par kvalitatīviem var nosaukt tos pētījumus, kuru rezultātā rodas būtiskas oriģinālas pasaules līmeņa zināšanas, kas maina ekonomikas attīstību. Svarīgi ir arī tas, vai uz šo pētījumu rezultātiem atsaucas citi, proti, citējāmība, it īpaši pagodi-

noši, ja tas ir augstākā līmeņa žurnālos, piemēram, *Nature* vai *Science*. Arī žurnāliem ir reitingi tāpat kā augstskolām, un publikācijas iedala kvartīlēs. Vispresētīgākā ir Q1 žurnālu grupa, pēc tam seko Q2. Ko gribu uzsvērt – kvalitāti nevar sasniegt bez labas pārvaldības.

Šobrīd augstskolu pārvaldībā netrūkst reformu. No jaunā gada RTU sāks īstenot pilotprojektu, ieviešot institucionālā finansējuma modeli. Ko jūs sagaidāt no tā? Un ar ko tas ir labāks par iepriekšējo?

Kā jebkurā uzņēmumā galvenais ir rīkoties kā atbildīgam un kārtīgam saimniekam. Jaunais modelis ir ceļš uz kvalitatīvāku izglītību, jo esošais, raugoties, kā tiek sadalīts finansējums, tiek piešķirts par procesu, nevis rezultātu. Tātad akcents tiek likts uz studentu, nevis absolventu skaitu, lai gan loģiski taču būtu galaprodukts. Turpmāk nauda tiks dota par konkrētiem sasniegtiem rādītājiem. Protams, ne vienmēr tos izdosis pilnībā izpildīt, taču būtiski ir tas, ka skaidri zini, uz kuriem tu ej.

Gan RTU, gan man kā rektoram ir pieci rādītāji, kas nākamgad jāsasniedz, un jaunais modelis to ļauj darīt. Iespējams, ka studentu skaits samazināsies programmās, kurās nav pieprasījuma vai darba devēji atzinuši, ka tiek daudz speciālistu nevajag, piemēram, dzelzceļa inženierija, bet vairāk vajag IT speciālistu un arhitektu. Mēs varēsim novirzīt finansējumu vairāk tajās programmās, kas ir pieprasītas, un nevajadzēs gaidīt norādījumus no augšas.

Šajā modeli liela loma ir arī augstskolas konventam, proti, uzņēmēju pārstāvniecībai. Viņi ir gatavi iesaistīties, izsakot savas vēlmes; mēs esam gatavi tās izpildīt, bet arī ar saviem noteikumiem, piemēram, nodrošināt prakšu vietas. Lai nebūtu tā, ka neviens uzņēmējs negrib ņemt praktikantu pie sevis. Tāpat būtiski ir sekot nākotnes tendencēm. Jau



▲ «MĒS visus resursus koncentrējam Ķīpsalā, un mūsu plānos ir pārcelt Inženierekonomikas un vadības fakultāti un LJA uz šejieni, bet ilgtermiņā – arī Rīgas Biznesa skolu. Fiziskā klātesamība veicina sadarbību un ir labs pamats, lai Ķīpsalu veidotu kā inovāciju centru, kur Latvijas uzņēmumi var bāzēt savus pētniecības birojus,» teic Tālis Juhna.

Maksimāli cenšamies optimizēt administratīvos resursus

tagad parādās jomas, kur speciālistus vēl negatavo, bet tos noteikti vajadzēs. Ja pašiem šobrīd nav iespēju tās īstenot, tad jāmeklē starptautiskā sadarbība. Jau tagad mērķtiecīgi veidojam ciešākas saites ar lietišķo zinātņu augstskolām Igaunijā un Lietuvā.

Vai jaunais modelis ļaus risināt arī mūžīgo jautājumu par studiju vietas finan-

sējumu, kas jau gadiem iestrēdzis un neatbilst reālajām izmaksām?

Jā, beidzot varēsim studiju vietu finansēt atbilstoši reālajām izmaksām. Tas motivēs uzņemt sekmīgākus studentgribētājus, mazināt atbilstību. Runājot līdzībās, gribam samazināt brāķi savā uzņēmumā, jo tas atsaucas uz reputāciju un finansēm. Kā to darīsim? Stiprināsim iestājekšāmenus, lielāku vērtību liekot uz STEM priekšmetiem. Jau tagad aktīvi iesaistāties ne tikai vidusskolēnu, bet skolotāju apmācībā, un tas attiecas ne tikai uz RTU Inženierzinātņu vidusskolu, kas ir pilieni jūrā, bet citām Latvijas skolām. Šāda pieeja dod lielāku pārliecību, ka tie, kuri iestāsies RTU, neatbirs jau pirmajos kursos, jo pārāk lieli zināšanu robi ir matemātikā un dabaszinātņu priekšmetos. Jaunais modelis ļaus sa-
prast, cik ir vajadzīgs mini-

mālais studentu skaits grupā, lai varētu pasniedzējam samaksāt normālu algu.

Laikam jau ir pēdējais laiks celt akadēmiskā personāla algas. Nereti pasniedzējiem nav motivācijas lasīt lekcijas, jo par tām maz maksā.

Viens no punktiem manā stratēģijā ir palielināt akadēmiskā personāla ilgtspēju un stabilitāti. Tas nozīmē lielāku drošību. Protams, negarantējam, ka šeit būs darbs līdz mūža beigām, taču varam algu padarīt konkurētspējīgāku, audzējot tās fiksēto daļu. Lai nebūtu tā, ka pasniedzējam jāskraida pa vairākām izglītības iestādēm, lai vairāk nopelnītu, bet viņš būtu ieinteresēts strādāt RTU.

Augstskolu pasniedzējiem ir tāds pluss, ka viņi var saņemt algu ne tikai par lekciju lasīšanu un darbu ar studentiem, bet, ja ir doktora grāds, arī no iesa-

tes zinātnes projektos.

Nenoliedzami, liela daļa ienākumu ir tieši no projektiem, tāpēc nereti pasniedzējs ir ieinteresēts vairāk nodarboties ar pētniecību, nevis pedagoģisko darbu. Jaunais modelis ļaus finansēt nobalansēt šīs abas daļas. Mūsu ieviestā tenūras sistēma nosaka: iegūstot noteiktu akadēmisko amatu, piemēram, asociētā profesora vai profesora amatu, un izpildot profesionālās un zinātniskās kvalifikācijas kritērijus un sasniegumus rezultātus, tiek nodrošināta stabila nodarbinātība, proti, beztermiņa darba līgums. Alga tiešām ir motivējoša – tenūrprofesors var nopelnīt pat 6500 eiro mēnesī.

Esat sākuši arī augstskolas iekšējo konsolidāciju. Kāda tai būs pievienotā vērtība?

Maksimāli cenšamies optimizēt administratīvos resursus. Deviņu līdzšinējo fa-

sonāla ilgtspēju un stabilitāti

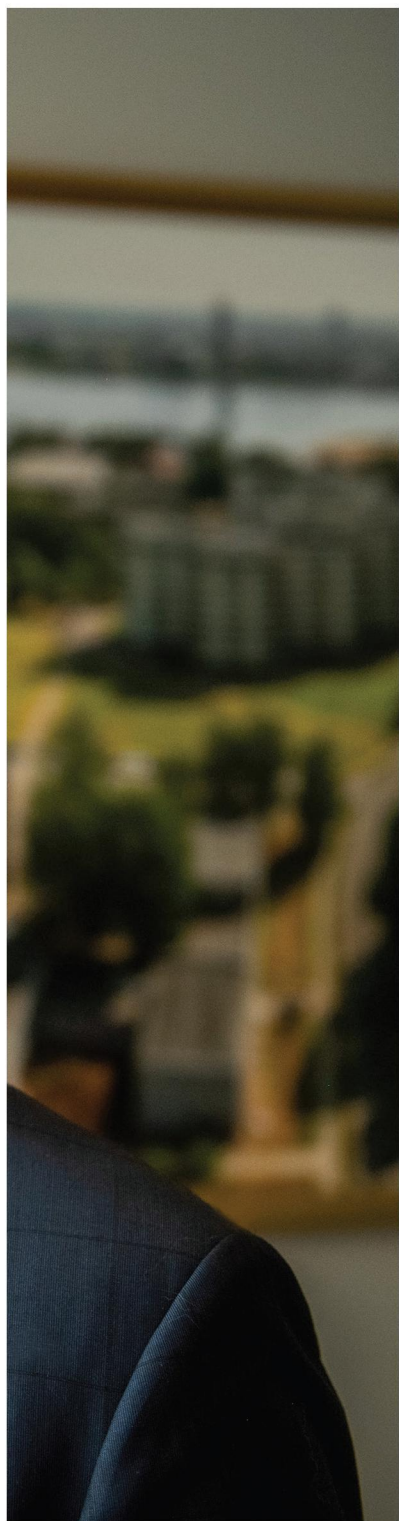


FOTO - KRISTAPS KALNS, DIENAS MEDIJI

kultāšu vietā būs četras jaunas un Arhitektūras un dizaina institūts. Tas ir labāk nekā desmit mazas vienības – katra ar savu administratoru, kurš cenšas tikt galā ar lekciju lasīšanu, administratīvo darbu un pētniecību. Tagad šis cilvēks varēs veikt laiku un enerģiju dekāna darbam. Šādas strukturālas izmaiņas ļaus stiprināt starpdisciplināru sadarbību studijās un zinātnē, kā arī pilnveidot studiju programmas. Mazināsies arī konkurēšana finansējuma ziņā, jo tie, kuri iepriekš bija sāncenši, tagad ir salikti kopā pa blokiem vienā fakultātē. Katrs bloks ar četriem virzieniem ir savā ziņā unikāls, un, ja tie konkurē, tad ar citu augstskolu līdzīgām tēmām.

Vai ir atrisināts jautājums par finansējumu augstskolu padomēm? Kā vispār vērtējat tās darbu? Izglītības un zinātnes ministrija vienā no Saeimas

komisijas sēdēm veltīja tām kritiku – sak, varētu būt lielāka atdeve un stratēģiskā virzība. Ir arī izskanējuši ierosinājumi samazināt augstskolu padomju locekļu skaitu.

Tiktāl ir skaidrs, ka par mūsu ievēlētajiem locekļiem maksā augstskola, bet par Ministru kabineta un Valsts prezidenta pārstāvjiem – valsts. Tas ir svarīgs struktūras pārvaldības elements universitātēm, un tāds jau nav tikai pie mums, bet arī citviet pasaulē. Padomju uzdevums ir nodrošināt ilgtermiņā finansējumu, reputāciju un caurspīdīgumu. Par RTU padomi man ir sakāms tas labākais. Tā dod plašāku skatu, kas notiek ārpus universitātes, ar kritisku aci izvērtē to, ko mēs darām, bet kā draugs, nevis pretinieks. Padomi interesē augstskolas attīstība. Par skaitu, protams, var runāt, jo 11 locekļi ir daudz. Uzņēmumos parasti ir pieci līdz septiņi. Taču – ja padomē ir vairāk cilvēku, viņi var veidot darba grupas. Padomes sēde notiek vienreiz mēnesī, stundas laikā visu izskata, jo pirms tam jau komitejās, piemēram, studiju, zinātnes, inovāciju, visi jautājumi izdiskutēti un arī ar dokumentiem visi iepazīnušies.

Sākotnēji gan no augstskolu puses pret padomēm bija diezgan liela pretestība. Pat izskanēja kategoriski apgalvojumi, ka tas ne pie kā laba nevedīs.

Tas Latvijā bija jauns modelis, un skaidrs, ka pret pārmaiņām cilvēki reaģē lielākoties piesardzīgi. Efektu mēs ieraudzīsim pēc pieciem, sešiem gadiem, tagad par to grūti kopumā spriest.

To pašu laikam var teikt par augstskolu konsolidāciju. RTU jau pievienota Latvijas Jūras akadēmija (LJA), nākamgad tas notiks ar Liepājas Universitāti (LiepU), bet vēl pēc gada – ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju (RTA).

Iekšējā konsolidācija mums tiešām aizgāja raiti, jo norisēs aktīvi iesaistījās visu fakultāšu dekāni, arī studējošie tajās piedalījās. Mēs bijām ļoti sagatavoti šīs pārmaiņām.

Par ārējo konsolidāciju runājot, LJA jau iekļāvām savā sistēmā. Ceru uz tās jaunās vadītājas iesaisti, proti, ka viņa šos procesus sakārtos un virzīs. Bet priekšā vēl jauni izaicinājumi – kā to visu administrēt LiepU? Esam vairākkārt bijuši Liepājā, mums ir jau gatava stratēģija un rīcības plāns, kurā konkrēti soli pa solim noteikts, ko un kad darīsim. To pašu varu sacīt par RTA, kur

gan vēl ir vairāk nekā gads priekšā.

Konsolidācijai ir atvēlēts ievērojams finansējums, un tas attiecas arī uz projektiem. To noteikumi paredz – naudu var iegūt tikai tad, ja, piemēram, pēcdoktorantūras vai pētniecisko projektu RTU ievieš kopā ar pievienojamo vienību. LiepU un RTA ir liela interese par šiem projektiem, un RTU zinātnieki brauc uz Rēzekni un Liepāju gatavot tiem pieteikumus. Līdz ar to veidojas sadarbība pētniecības laukā, kas ir ļoti svarīga komponente starptautiskajā zinātnisko institūciju izvērtējumā. Iepriekšējā reizē RTU pētniecības darbs kopumā tika novērtēts ar četrām ballēm (LiepU un RTA tas tik tikko pārsniedza divas balles, bet LJA – vienu balli – red.).

Vai ir cerība uz pieņemšanu?

Gribētos, bet, tā reāli spriežot, vajadzētu noturēt to četrinieku. Lai kaut kur dotos, ir vajadzīgs mērķis, un tos mēs esam skaidri iezīmējuši. Tad nu četras balles starptautiskajā vērtējumā un vēl iekļūšana Top 500 labāko augstskolu sarakstā ir vieni no stratēģiski sasniegamiem rezultātiem. No to īstenošanas ir atkarīgs arī augstskolas budžets.

Ir izskanējušas bažas, ka pārlieka augstskolu centralizācija padarīs sistēmu smagnējāku, lēmumu pieņemšanu – ilgāku.

Ja paskatās pasaules mērogā, zinātnes universitātes ir lielas. Kāpēc? Tāpēc ka tāda veidā var iegūt kritisko masu, kas nepieciešama pētniecībai, doktorantūrai. Tas attiecas arī uz aprīkojumu un infrastruktūru. Ir, protams, izdevies arī mazām institūcijām sasniegt labus rezultātus, un patiesībā jau arī RTU ir salīdzinoši maza augstskola.

Kā ir ar Tartu Universitāti, kuru vienmēr min kā labu piemēru, jo tai ir izdevies iekļūt pasaules labāko universitāšu pulkā?

Gribu uzsvērt, ka Tartu Universitāte, kas ir pirmā tāda veida augstskola Baltijas reģionā, ir vēsturiski vienmēr ļoti finansēta – tās budžets ir teju tik liels, cik visai Latvijas augstākās izglītības sistēmai. Tās fokuss vienmēr ir bijis vērst uz pētniecību un ekselenci. Tartu ir arī spēcīga medicīnas joma – tā ir nozare, kur pētniecība var iegūt lielāku citējamību. Latvijas universitātēm šis ceļš ir skaidri iezīmēts pēdējo gadu laikā. Pirms tam akcents tika likts uz studentu izglītošanu, bet par zinātni attieksme bija tāda – labi, ja

tā ir, bet, kāda, nu tas tā. Mēs vairāk raugāties uz Tallinas Tehnoloģiju universitāti un pāris Somijas universitātēm, kas ir līdzīga profila kā RTU, tā teikt, veicam benčmarkingu jeb salīdzinošo novērtēšanu – analizējam, kas ir labi, kas darbojas, kas ne, kas jāuzlabo, kura pieredze jāpārņem.

RTU šobrīd pamatā bāzējas Ķīpsalā. Līdz 30. novembrim norisinājās publiskā apspriešana par RTU kompleksa Ķīpsalā lokālplānojumu. Kādas attīstības iespējas šajā teritorijā saredzat?

Rīgas mērs vēl pirms nedēļas iezīmēja vīziju par zinātnes jūdzes attīstību Pārdaugavā. Tā ir unikāla situācija, ka trīs vadošās universitātes – RTU, Latvijas Universitāte (LU) un Rīgas Stradiņa universitāte (RSU) – atrodas rokas stiepiena attālumā cīta no citas. Var teikt, ka kritiskā masa te ir milzīga – vienā lokācijā ir gan tehniskās un dabaszinātnes, gan medicīna, gan humanitārās zinātnes. Tāpēc loģiski būtu to visu vēl vairāk attīstīt.

Mēs visus resursus koncentrējam Ķīpsalā, un mūsu plānos ir pārcelt Inženierekonomikas un vadības fakultāti un LJA uz šejieni, bet ilgtermiņā – arī Rīgas Biznesa skolu. Fiziskā klātesamība veicina sadarbību un ir labs pamats, lai Ķīpsalu veidotu kā inovāciju centru, kur Latvijas uzņēmumi var bāzēt savus pētniecības birojus. Tā būs arī laba vieta, kur radīt jaunuzņēmumus. Tātad vienuviet būs gan zinātnieki, gan inovācijas. Skaidrs, ka saredzam arī labas sadarbības iespējas ar LU un RSU. Mums ar LU jau ir kopīgs Universitāšu inkubators, kura mērķis ir veicināt zinātniski ietilpīgu biznesa ideju attīstību un jaunu augstas pievienotās vērtības uzņēmumu dibināšanu.

Kompleksu, kas atrodas vienuviet, ir arī vieglāk apsaimeņot.

Mums ir plāns, kā varam dzīvot ekonomiskāk, piemēram, samazinot siltuma patēriņu. Arī no telpu lietošanas viedokļa tas ir izdevīgāk, piemēram, nav jālauza galva, kur un kā sarīkot konferences, kā nodrošināt aprīkojumu. Nav jāsadrumstalo finansējums, novirzot to katrai fakultātei.

Baltijas Biomateriālu ekselences centram Ķīpsalā tikko nosvinēti spēru svētki. Tas top sadarbībā ar citām institūcijām?

Jā, tajā ir iesaistīti vairāki spēlētāji: RTU Materiālzinātnes un lietišķās ķīmijas fakultātes Rūdolfa Cimdiņa

Rīgas Biomateriālu inovāciju un attīstības centrs sadarbībā ar partneriem – Latvijas Organiskās sintēzes institūtu, RSU Stomatoloģijas institūtu un ārvalstu partneriem no AO pētniecības institūta Davosā un Erlangeņas-Nirnbērgas Universitātes Vācijā. Projekta galvenais mērķis ir izveidot vienotu centru vispusīgai biomateriālu izpētei un izstrādei – no laboratorijas koncepcijas līdz klīniskai pielietošanai, fokusējoties uz individuālu implantu izgatavošanu kaulaudu reģenerācijai. Ceram, ka būvniecība virzīsies uz priekšu tikpat raiti kā līdz šim un aprīlī jau varēsim aicināt uz sālsmaizi.

Jūs te rosāties un attīstāties. Bet kā kopumā vērtējat valsts pienesumu zinātnes attīstībai, tostarp Valsts pētījumu programmai (VPP) un Fundamentālo un lietišķo pētījumu programmai (FLPP)?

Gribu atsaukties uz nesenu notikušo diskusiju, ko rīkojām kopā ar Valsts kontroli, kura bija veikusi inovāciju sistēmas pētījumu. Viens no

galvenajiem jautājumiem – kā nodrošināt ilgtspēju, jo finansējums, kas nāk no ES struktūrfondiem, nav pastāvīgs. Ja mums ir studentu inovācijas grantu programma, tad, līdzko projekts beidzas, visi iesaistītie jāatlaiz un labajam iestrādānēm nav turpinājuma. Tas pats notika ar tehnoloģiju pārneses programmu, kas veicināja jaunu uzņēmumu izveidi un jaunu produktu rašanos. Mums gadā izdevās pārdot ļoti daudz intelektuālā īpašuma licenču. Tāpēc būtiski šādas ES atbalstītas programmas pakāpeniski aizvītot ar valsts finansētām. FLPP ir atslēgas vārds jaunu virzienu attīstībai, jo zinātnieks šajā programmā var pētīt to, ko vēlas (*bottom up* pieeja), kamēr VPP ir ministriju pasūtīti pētījumi to izvēlēta tematikā jeb zinātņu nozarē (*top down*). Eiropā FLPP vispār nav, ir tikai Eiropas Pētniecības padomes (ERC) granti, uz kuriem pretendēt ir ļoti grūti. Tāpēc brīvo pētniecību ir ļoti svarīgi attīstīt, bet arī VPP noteikti ir jāstiprina. ●

Trešdien, 13. decembrī, lasi

Dabas Diena



■ Šogad Pavāru mājai piešķirts apbalvojums *Zaļā zvaigzne* jeb *Green Star*, kas ir pasaules populārākā restorānu ceļveža *Michelin* ilgtspējās apbalvojums, proti, par darbu saskaņā ar dabu.

■ Kā svinēt dabai un budžetam saudzīgi, nezaudējot ne nieka no svētku prieka? *Dabas Dienai* pieredzē dalās vairāki vides eksperti un zaļā dzīvesveida entuziasti.

■ Embūtes dabas taka vijas pa Embūtes senleju, kas ir viena no skaistākajām un noslēpumainākajām Kurzemes vietām. Tā atrodas starp vairākus desmitus metru augstiem pauguriem. Lieliska ainava un piedzīvojumu izaicinājums ziemīgam pārgājienam!